

نقش حکومت اسلامی در اجرای
امر به معروف و نهی از منکر

دکتر محمد دانیاری

سرشناسه: دانیاری، محمد، ۱۳۶۱
عنوان و نام پدیدآور: نقش حکومت اسلامی در اجرای امر به معروف و نهی از منکر/مؤلف محمد
دانیاری
مشخصات نشر: قم: زمینه سازان ظهور امام عصر(عج)، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: رقعی، ۳۲۰ ص
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۰۳-۸۳-۶
وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: امر به معروف و نهی از منکر
موضوع: حکومت دینی
رده بندی کنگره: BP ۲۲۶/۴
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۷۵
شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۰۰۰۷۹

نقش حکومت اسلامی در اجرای امر به معروف و نهی از منکر

دفتر مرکزی:

قم، خیابان ارم، پاساژ قدس، طبقه آخر، پلاک ۱۷۶، تلفن: ۰۲۵۳۷۸۳۲۷۰۷

مؤلف: دکتر محمد دانیاری

ناشر: زمینه سازان ظهور امام عصر(عج)

تیراژ: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

نوبت و سال چاپ: اول / ۱۴۰۱

چاپخانه: زمزم

تماس با مؤلف: ۰۹۱۸۴۶۹۰۹۲۱

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه.....
۱۳.....	فصل اول: کلیات.....
۱۴.....	پیشگفتار.....
۱۶.....	تاریخچه موضوع.....
۱۷.....	اهمیت موضوع.....
۲۰.....	مروری بر تحقیقات گذشته.....
۲۱.....	بررسی فقهی روش‌های اجرایی امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۱.....	ضرورت تشکیلات برای دو فریضه امر به معروف و نهی از منکر (با تکیه بر
۲۲.....	فقه شیعه).....
۲۵.....	تعریف اصطلاحات و بیان مفاهیم.....
۳۱.....	فصل دوم: جستاری بر حکومت، ابعاد و انواع آن.....
۳۲.....	مبحث اول: تعریف، اهداف و ضرورت حکومت.....
۳۳.....	گفتار اول: تعریف حکومت.....
۳۵.....	گفتار دوم: اهداف حکومت‌ها.....
۳۹.....	گفتار سوم: ضرورت و اهمیت حکومت.....
۴۲.....	مبحث دوم: اقسام حکومت‌ها.....
۴۳.....	تقسیم‌بندی حکومت‌ها به لحاظ خضوع در برابر قانون.....
۴۳.....	حکومت قانونی.....
۴۳.....	حکومت استبدادی یا دیکتاتوری.....
۴۳.....	تقسیم‌بندی حکومت‌ها به لحاظ منشأ قدرت و مرکز سلطه.....

تقسیم سه گانه مشهور.....	۴۴
تقسیم پنجگانه.....	۴۴
حکومت اسلامی.....	۴۸
فصل سوم: معناشناسی امر و نهی در امر به معروف و نهی از منکر	۶۵
مبحث اول: معناشناسی امر و نهی.....	۶۷
گفتار اول: تعریف لغوی امر و نهی.....	۶۸
گفتار دوم: امر و نهی در لسان فقهاء.....	۷۲
مبحث دوم: معناشناسی معروف و منکر.....	۸۵
گفتار اول: تعریف لغوی معروف و منکر.....	۸۵
گفتار دوم: تعریف اصطلاحی و فقهی معروف و منکر.....	۹۸
گفتار سوم: تعریف امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۰۵
مبحث سوم: تعریف اصولیون از امر و نهی و سطوح سه گانه امر و نهی.....	۱۱۰
گفتار اول: تعریف اصولیون از امر و نهی.....	۱۱۱
فصل چهارم: فریضه امر به معروف و نهی از منکر	۱۱۷
فصل پنجم: حکومت اسلامی و مراتب سه گانه امر به معروف و نهی از منکر	۱۲۳
مبحث اول: بررسی نقش حکومت اسلامی در عصر غیبت.....	۱۲۶
گفتار اول: بررسی فقهی نقش حکومت اسلامی در امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۳۳
فریضه امر به معروف و نهی از منکر اصلی قانونی در حکومت اسلامی ایران.....	۱۵۱
گفتار دوم: اختیارات دولت و حکومت اسلامی در امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۵۳
ارکان حکومت اسلامی و بررسی نقش آنها.....	۱۵۳
رکن اولیه در حکومت اسلامی.....	۱۵۴
رکن یا ارکان ثانویه در حکومت اسلامی.....	۱۵۹

قانون و قانون گذاری در حکومت اسلامی.....	۱۶۱
بررسی آیات و روایات موضوعه.....	۱۶۷
روایات.....	۲۰۱
نقش انقباضی یا انبساطی حکومت در امر به معروف و نهی از منکر.....	۲۰۶
گفتار سوم: آیات و روایات ناظر به بحث حکومت و امر به معروف و نهی از منکر.....	۲۱۶
آیات ناظر به عمومی بودن وظیفه امر به معروف و نهی از منکر.....	۲۱۷
آیات ناظر به حکومتی بودن امر به معروف و نهی از منکر.....	۲۲۲
گفتار چهارم: امر به معروف و نهی از منکر در حکومت‌های اسلامی قبل از ایران.....	۲۳۳
وظیفه محتسب.....	۲۳۷
نظریه برخی از بزرگان در باب وظیفه محتسب.....	۲۳۹
مبحث دوم: مراتب سه گانه امر به معروف و نهی از منکر.....	۲۴۳
گفتار اول: مرتبه قلبی.....	۲۴۴
گفتار دوم: مرتبه لسانی.....	۲۵۰
گفتار سوم: مرتبه یدی.....	۲۵۴
فصل ششم: ماهیت امر به معروف و نهی از منکر و شرط تأثیر در آن.....	۲۶۱
مبحث اول: ماهیت امر به معروف و نهی از منکر (حق یا تکلیف؟).....	۲۶۳
گفتار اول: تعریف حق.....	۲۶۴
گفتار دوم: تعریف تکلیف.....	۲۶۶
نشانه‌های مکلف وجوب فعل.....	۲۶۹
مبحث دوم: شرط تأثیر در انجام امر به معروف و نهی از منکر توسط حاکم اسلامی.....	۲۷۴
گفتار اول: شرط تأثیر ظن و علم به عدم تأثیر.....	۲۷۵
گفتار دوم: جهات نافی عدم تأثیر.....	۲۸۱
فصل هفتم: نتیجه گیری و پیشنهادات.....	۲۹۹

مقدمه

امر به معروف و نهی از منکر یکی از فروع دین در مذهب امامیه است که از ابتدای اسلام به حسب اینکه از واجبات بوده مورد توجه قرار گرفته و در آیات و روایات، بسیار به آن پرداخته شده است. فقها در کتب فقهی خود بابتی را به آن اختصاص داده و در مورد آن بحث نموده‌اند اما نقش حکومت اسلامی در این دو فریضه مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است. متأسفانه به واسطه دنیاگرایی پس از عصر نبوت با غضب حکومت و انحراف دادن آن از ریل اصلی و اجبار به خانه نشین شدن صاحبان اصلی حکومت یعنی معصومین علیهم‌السلام و در عصر غیبت فقهای حائز شرایط، این موضوع مهم یعنی نقش حکومت اسلامی در امر به معروف و نهی از منکر مورد توجه قرار نگرفته لذا به حسب اهمیت و جایگاه آن در زندگی اجتماعی بشر که سعادت و شقاوت فرد فرد انسان و جامعه در گرو عمل یا ترک آن است ضرورت دارد مورد واکاوی قرار گرفته و با شناخت صحیح، زمینه توفیقات جامعه را با استفاده از آن فراهم کرد.

بدلیل خروج خلافت و حکومت پس از نبی مکرم اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وآلهم‌وسلم از مسیر حقیقی خود درباره وظایف و اختیارات دولت اسلامی نسبت به امر به معروف و نهی از منکر مطالب بسیار کمی دیده می‌شود در بحث امر به معروف و نهی از منکر فقها لزوماً به تبیین حکمی آن پرداخته‌اند و در وادی اجتماعی و جامعه شناسی و ورود آن در جامعه اسلامی و یا نقش حکومت و جامعه در اجرای امر به معروف و نهی از منکر

ساکت مانده‌اند و در این زمینه‌ها کار نشده است لذا باید در لایبالی
 اباحت گوناگون و عمدتاً غیر فقهی مطالب کنکاش و در ترازوی فقه
 سنجیده و مورد استفاده قرار گیرد.

روشن است که امر به معروف و نهی از منکر هم حکمی عبادی و
 هم پدیده‌ای اجتماعی است؛ هنگامی که به عنوان قوام دهنده سایر
 فرائض معرفی می‌شود و یا اهمیت سایر احکام در قیاس با امر به
 معروف و نهی از منکر، هم چون قطره‌ای در برابر اقیانوس دانسته
 می‌شود بُعد معنوی و دینی آن رخ می‌نمایاند و هنگامی که ایمنی راه‌ها
 و حلیت کسب‌ها و آبادانی زمین و... به عمل به آنها نسبت داده
 می‌شود این مهم استنباط می‌شود که این دو فریضه، صرفاً عبادی
 نیستند تا فقط در حوزه فقه مورد بررسی قرار گیرند چنان که تاکنون
 چنین بوده بلکه باید به لحاظ جامعه‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته و
 ارتباط حکومت اسلامی و نقش آن در این دو فریضه مطمح نظر قرار
 گرفته و تبیین گردد که متأسفانه در این حوزه بی‌نهایت مورد غفلت
 قرار گرفته بحث علمی نشده و موانع سر راه آن در این حوزه بررسی و
 حل نشده‌اند بلکه صرفاً به لحاظ حکمی و فقهی به آن نگاه شده است
 و تمام جوانب آن و به ویژه جنبه اجتماعی آن از این حیث که
 حکومت‌ها چه نقشی در خصوص این دو فریضه دارند توسط فقها
 مورد بررسی قرار نگرفته که حتی کم کاری در این حوزه نیز مورد
 اعتراض برخی از علما قرار گرفته است شهید مطهری در این خصوص
 می‌نویسد: «این مطلب یک تحقیق تاریخی عمیق را می‌طلبد که چرا امر
 به معروف به جای آنکه در طول تاریخ مثل سایر ابواب فقهی به تدریج

توسعه یابد و گسترده تر شود مرتب از وسعتش کاسته شده و از کم حجم ترین ابواب فقهی گردیده است.^۱

یا در بحث حکومت که باید در باب وظایف حکومت به این مهم توجه می شد به دلیل مذکور، خود بحث حکومت مهجور واقع شده آیت الله حسینی روحانی در این خصوص در مقدمه نظام حکومت در اسلام در این باره نوشته: «مسئله حکومت اسلامی با اینکه یکی از کهن ترین اصول اسلامی است ولی با توجه به این نکته که متأسفانه در گذشته کمتر مورد بحث و بررسی قرار گرفته است، یک بحث نو و تازه ای است، زیرا پس از رحلت نبی اکرم صلی الله علیه و آله حکومت از دست کسی که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله به امر خدای تعالی برای تصدی حکومت تعیین نموده بود خارج شد و خلافت از مسیر خود منحرف گردید...»^۲

اینکه حکومت اسلامی باید در بحث امر به معروف و نهی از منکر ایفای نقش کند اهمیتش در این نکته نهفته است که هیچ یک از افراد جامعه از دیگران جدا نیست و راه زندگی و سرنوشت آنان در مسائل اجتماعی با یکدیگر پیوند خورده، و انسان بالطبع اجتماعی است و عقاید و اخلاق و اعمال دیگران در وی مؤثر است و این واقعیت در زندگی همه اقوام و ملل کاملاً مشهود است و روشن است که انحراف یک فرد علاوه بر اینکه به خود وی زیان وارد می آورد جامعه نیز از رفتار او زیانمند می شود، پس عقل حکم می کند که عموم افراد مراقب یکدیگر باشند و در حد توان جامعه را از آلوده شدن به فساد دور نگه دارند

۱. مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، ص ۸۴، ج ۲، ص ۴۹.

۲. حسینی روحانی قمی، سید صادق، نظام حکومت در اسلام، قم، ۱۳۵۵ ه. ش، ص ۱۵.

هنگامی که در جامعه فردی به مرضی مسری نظیر وبا و طاعون گرفتار می‌شود برای پیشگیری از گسترش مرض به افراد و خانواده‌های دیگر، اقدام به نابودی میکروب‌های آن مرض می‌شود و فرد مبتلا را فوراً از دیگران جدا می‌کنند و مورد معالجه قرار می‌دهند، و عقل نیز این کار را می‌ستاید و بر لزوم آن حکم می‌کند، مرض‌های روحی و انحرافات اخلاقی نیز اینگونه است که اگر جامعه در برابر آن قرار نگیرد و برای نابودی آن تلاش نکند به تدریج در بین دیگران شیوع پیدا می‌کند و در نهایت فساد و سقوط جامعه را بدنبال خواهد داشت. پس همواره بر امت اسلامی به ویژه بر حاکم و مسئولان حکومت است که با تمام توان مراقب جامعه بوده و نسبت به آنچه در آن می‌گذرد آگاهی داشته باشند و بر گسترش معروف و رشد و شکوفائی نیکی‌ها و ریشه‌کن شدن فساد و نابودی بدی‌ها و بلیدی‌ها اهتمام ویژه مبذول دارند.

کتاب حاضر برگرفته از رساله دکتری مولف، فارغ التحصیل رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی از دانشگاه آزاد اسلامی مرکز خمین و مشتمل بر ۷ فصل است که هر فصل نیز به اقتضای مطالب، مشتمل بر مباحث و گفتارهایی می‌باشند.